

Hög arbetsbelastning, stress, hot och våld från patienter samt bristande arbetsmiljökunskaper. Det är utbredda problem i primärvården, visar en granskning av 87 vårdcentraler och husläkarmottagningar i Stockholm och Uppsala som Arbetsmiljöinspektionen gjort under det senaste året.

För stora listor i Uppsalas primärvård

Husläkarna i Uppsala har 2 500 invånare var viktade på sig. Arbetsbelastningen är för hög. Nu kräver Arbetsmiljöinspektionen att landstinget vidtar åtgärder.

■ Arbetsmiljöinspektionen, AI, konstaterar att husläkarna i Uppsala generellt har 1 000 invånare fler än det mål på 1 500 invånare som uppsattes i den nationella handlingsplanen. Detta utsätter personalen för alltför hög arbetsbelastning, stress och för patienters ilska och frustration.

– Det är inte acceptabelt, säger arbetsmiljöinspektör Ewa Eklund.

Liststorleken gäller i de flesta fall även cheferna som oftast är läkare och som inte kan avsätta tid för sitt chefskap och arbetsmiljöarbete.

Inte heller är det bland personalen på husläkarmottagningarna känt om landstinget har någon långsiktig plan för att sänka antalet till 1 500, påpekar AI.

– Det finns ingen långsiktig plan för att nå det nationella målet. Bara det är stressande, säger Ewa Eklund.

De flesta av såväl personal som chefer har enligt en enkät funderat allvarigt på att säga upp sig.

Ställer krav på landstinget

AI kräver att Landstinget i Uppsala län uppfyller en rad krav som följer av arbetsmiljölagstiftningen.

Landstinget ska se till att rutiner införs för att undersöka arbetsmängd och psykisk påfrestning, för att fånga upp tidiga signaler på för hög arbetsbelastning och för att upptäcka behov av åtgärder.

Landstinget ska också vidta konkreta åtgärder för att minska arbetsbelastningen och förebygga ohälsa.

Och landstinget måste tala om vilka arbetsuppgifter som ska prioriteras när arbetstiden inte räcker. Prioriteringen ska uppdateras kontinuerligt.

– Det måste finnas en korrelation

mellan mål och medel. Det brister i hela landet.

Det är landstinget som ska uppfylla kraven och det betyder, enligt Ewa Eklund, såväl primärvårdsledning som politiker. Hon anser att landstingspolitikerna ofta ger primärvårdsledningarna omöjliga uppdrag. Och när primärvårdsledningarna returnerar uppdragen till politikerna kommer de ofta tillbaka omformulerade men med samma innehåll. Det är politikerna som måste ge primärvårdsledningen uppdraget att prioritera när arbetstiden inte räcker till, anser hon.

– Jag tycker inte att politikerna tar sitt ansvar. Politikerna måste sätta sig in i hur omvärlden ser ut.

Personal ska kunna få hjälp

AI kräver också att den personal som behöver det får stöd och handledning för att klara av de allt fler känsliga och psykiskt påfrestande situationer som blivit vanligare i takt med att människor med psykiska diagnoser söker sig till vårdcentralerna.

Senast 12 september ska landstinget redovisa sina åtgärder för AI.

Leif Eriksson, tillförordnad primärvårdsdirektör i Uppsala, håller med om att det finns en obalans mellan mål och medel, och med anledning av inspektionen planerar han att ta fram ett underlag till politikerna så att de ska kunna anpassa uppdraget till resurserna. Och till hösten ska primärvårdsledningen ha en prioriteringslista klar som husläkarmottagningarna ska använda vid »arbetstoppar«.

Han säger att stöd och handledning redan idag erbjuds dem som efterfrågar det, att arbetsmiljöutbildning genomförs med cheferna, att arbetsmiljöansvaret förtydligats, att rutiner för hantering av hot förbättrats och att man »jobbar mycket« med systematiskt arbets-

Otillräcklig. Primärvården har inte resurser nog att för att leva upp till politikernas löften och patienternas förväntningar. Det leder till en ohälsosamt hög arbetsbelastning, anser Arbetsmiljöinspektionen, som kräver att landstinget i Uppsala och Stockholm vidtar en rad arbetsmiljöåtgärder.

miljöarbete och ska fortsätta med det.

Sören Bergqvist (v), personallandsringsråd i Uppsala, säger att första uppdraget för den primärvårdsdirektör som ska rekryteras permanent blir att se över primärvårdens struktur. Men att bara titta på liststorleken tycker han är för enkelt. Arbetsbelastningen påverkas av hela arbetsorganisationen. Han tycker också att det finns »en hel del att diskutera« i uppgörelserna mellan politiker och primärvårdsledning.

– Vi politiker måste förstå om uppdragen är möjliga. Vi kanske inte tillräckligt följer upp beslut och förstår vad som händer i verksamheten. Och ibland accepterar primärvårdsledningen uppgörelser som de inte klarar av. Det är också felaktigt. Motprestationen från primärvårdsledningen måste vara att säga om man fixar det eller inte. Att arbetsbelastningen är hög, det vet vi.

Elisabet Ohlin

elisabet.ohlin@lakartidningen.se

Många chefer

Bristande arbetsmiljökunskaper hos vårdcentralcheferna och otydlig fördelning av ansvaret för arbetsmiljön är ett utbrett problem, enligt Arbetsmiljöinspektionens granskning av primärvården i Stockholm och Uppsala.

■ Ett 40-tal av de 87 granskade vårdcentralerna visar brister i hur ansvaret för arbetsmiljön har fördelats. En vård-

Hot mot vårdcentraler allt vanligare

Hoten mot personal på vårdcentraler har ökat dramatiskt de senaste 20 åren, enligt Arbetsmiljöinspektionen, som vid ett stort antal vårdcentraler i Stockholm och Uppsala upptäckt bristande hantering.

■ Det som toppar Arbetsmiljöinspektionens lista över brister i arbetsmiljöarbetet gäller just hur man hanterar hot och våld mot personalen. Hela 64 av de 87 vårdcentralerna och husläkarmottagningarna visade sig inte uppfylla de kraven.

Hur utbredda problemen med hot eller våld mot vårdcentralpersonal är finns det inga exakta siffror på, enligt arbetsmiljöinspektör Leif Åkerberg, men på alla dessa 64 ställen är hot eller våld ett arbetsmiljöproblem. Och enligt Leif Åkerberg utgör hot eller våld den största risken att som vårdcentralpersonal drabbas av allvarlig skada i arbetet.

– Det här är ett jättebekymmer.

De flesta incidenter handlar om verbala hot, inte våld. Det kan röra sig om fraser som »jag ska märka dig«, »jag vet var du bor« eller »jag ska döda dig«. Det vanligaste är att det inte går till handgripligheter.

– Men vi ser allvarligt på hot, till exempel mordhot. Om personalen uppfattat det som ett mordhot är det lika allvarligt som en arbetsolycka och det ska anmälas till oss.

– Att drabbas av hot kan sätta mycket djupa ärr som leder till misstro och bitterhet och ökar risken för att man drabbas av sjukskrivning.

Få anmälningar görs

Chefernas kunskaper om hur våld och hot om våld ska hanteras är dåliga, enligt Leif Åkerberg.

Händelser ska alltså anmälas till Arbetsmiljöverket, enligt Arbetsmiljöförordningen 2§. Underlåtelse är till och

med åtalbart. Anmälan ska också göras till polisen. Men ingetdera sker i någon större utsträckning.

Om det finns behov ska väktare kunna anlitas. Och det ska finnas möjlighet för den som utsatts att slippa att i fortsättningen handlägga patienten. Tror man att överfallsalarm kan behövas ska personalen ha sådant. Och ensamarbete som bedöms riskfyllt ska inte utföras, till exempel i någons hem.

Det är inte så att Hälso- och sjukvårdslagen »tar över« Arbetsmiljölagen. Båda lagarna väger lika tungt, säger Leif Åkerberg. Det är vanligt att man prioriterar att följa Hälso- och sjukvårdslagen men glömmer sin egen säkerhet. Ett beslut att någon ska vårdas i hemmet kan till exempel inte sätta Arbetsmiljölagens regler ur spel.

För 20 år sedan sågs ett överfallsalarm som helt onödigt på en vårdcentral. Idag är det annorlunda. Och hot och våld verkar förekomma bland såväl högutbildade som lågutbildade och i alla typer av bostadsområden, något som förvånar Leif Åkerberg. Det kan röra sig om välbeställda högutbildade människor som sitter på en skärgårdsö och vill få sin sjukskrivning förlängd utan att ta sig till stan.

– Allt ska lösas på skärgårdskobben. Får man inte det hotar man.

Psykiskt sjuka får ej hjälp

– Det finns en förväntan från medborgarna. När man går till läkaren har man redan bestämt sig för vad man ska ha. Många patienter accepterar inte ett nej till förlängd sjukskrivning eller förtidspenpension. Då blir man aggressiv och hotfull.

Hoten kan också röra sig om att man ska anmäla läkaren eller sjuksköterskan till olika myndigheter, tala med någon bekant inflytelserik person eller ta kontakt med kvällstidningar.

En faktor som Leif Åkerberg tror har bidragit till den ökade hotbilden är Psykiatrireformen och att många människor med psykiska problem inte får den hjälp de behöver.

– Det finns väldigt många psykiskt sjuka människor som åker omkring och hotar. Det är ett rop på hjälp. Under 1990-talet har bilden ökat dramatiskt.

Men, hävdar Leif Åkerberg, det handlar också mycket om personalens alltför höga arbetsbelastning i kombination med ökade förväntningar från medborgarna på grund av vårdgarantier och politiska löften, och han lägger stort ansvar på politikerna.

– Kraven från medborgarna och politikernas löften går inte ihop med hur verksamheten ser ut och de bristande resurserna. Det är orimligt att lova vårdgaranti utan att förvissa sig om att det finns möjligheter att möta förväntningarna.

Mer besparingar

Lars Dahlberg (s), personallandstingsråd i Stockholm, säger att man från politikerhåll ska tydliggöra vårdcentralernas uppdrag, bland annat genom att se över vårdavtalen. Bland annat ska vårdcentraler inte kunna fredas från omstruktureringar under avtalstiden. Klausuler ska skrivas in i kommande avtal om detta.

Och det är politikernas uppdrag att se till att det finns resurser, säger Lars Dahlberg, men Stockholms läns landsting måste minska kostnaderna med 2,5 miljarder (av totalt 45 miljarder) inför nästa år. Om inte, väntar än mer drastiska åtgärder senare. Han tror att budgetarbetet kommer att leda till en omfattande diskussion om vårdgarantin i höst.

Läs mer: Arbetsmiljölagen, Arbetsmiljöförordningen samt föreskriften Våld och hot i arbetsmiljön, AFS 1993:2, finns på www.notisum.se.

Elisabet Ohlin

visar bristande arbetsmiljökunskaper

centralschef ska, enligt Arbetsmiljöinspektionen, AI, ha klar befogenhet att fatta beslut som rör arbetsmiljön, men det ska också vara möjligt för chefen att returnera ansvaret till en högre nivå i sjukvården om han eller hon inte har möjlighet att skapa en god arbetsmiljö. Och det ska vara känt för all personal hur ansvaret är fördelat.

– Det kan skapa en riskbild och oro om chefen inte vet vilket ansvar han el-

ler hon har. Då händer inget, säger arbetsmiljöinspektör Leif Åkerberg.

»Oroande brist«

Och vid 30 av de 87 vårdcentralerna hade cheferna för dåliga kunskaper i arbetsmiljöarbetet och gällande regler, något som AI kräver att ansvariga på landstinget åtgärdar. En chef ska bland annat ha kunskaper i och ta ansvar för systematiskt arbetsmiljöarbete, fånga upp

signaler på ohälsa, föra regelbundna medarbetarsamtal och göra psykosociala arbetsmiljökartläggningar och vid behov vidta åtgärder.

– Det är en oroande brist. Om varje vårdcentral har omkring 20 anställda så betyder det att väldigt många inte har en chef med arbetsmiljökunskaper. Det ökar riskbilden, säger Leif Åkerberg.

Elisabet Ohlin